

**BARNKONVENTIONENS
TREDJE TILLÄGGSPROTOKOLL,
EN INDIVIDUELL
KLAGOMEKANISM FÖR BARN**

FÖRENTA NATIONERNAS (FN:S) KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER (BARNKONVENTIONEN)

Barnkonventionen antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989 och ratificerades av Sverige 1990. Konventionens 54 artiklar innehåller rättigheter för barnet och markerar alla barns lika värde. Barnets rättigheter kränks dagligen och för att motverka kränkningarna har FN:s barnrättskommitté antagit ett tredje tilläggsprotokoll (även TP3).

VAD ÄR DET TREDJE TILLÄGGSPROTOKOLLET?

TP3 antogs av FN:s generalförsamling den 19 december 2011 och trädde i kraft i den 14 april 2014. Antalet länder som ansluter till TP3 ökar stadigt. Vid slutet av 2018 hade 42 länder formellt anslutit sig till protokollet (ratificerat). Finland, Danmark och Tyskland är exempel på några europeiska länder. Sverige har ännu inte ratificerat protokollet. Det innebär att barn i Sverige inte har möjlighet att vända sig direkt till barnrättskommittén när deras rättigheter kränkts.

Enligt barnkonventionen ska varje medlemsstat möjliggöra för ett barn att vända sig till en instans och få sin sak prövad när deras rättigheter har kränkts, men svårigheterna för barnet att påtala kränkningar nationellt är idag stora. I praktiken saknas ofta sådana nationella instanser eller så är de inte tillgängliga för barnet.

Det tredje tilläggsprotokollet ger barnet en individuell klagorätt som annars saknas i barnkonventionen.

När en rättighet kränks, och barnet har försökt få upprättelse i sitt hemland utan framgång kan barnet själv, eller dess ombud, vända sig till FN:s barnrättskommitté som kan granska ärenden och ge landet rekommendationer om hur kränkningen ska lösas. Kommittén är ingen domstol, dess beslut är endast vägledande och barnet kan inte få någon form av ersättning för kränkningen utdömd till sig.

Protokollet innebär inga nya rättigheter för barnet utan utgör ett kompletterande verktyg för barnet att hävda och utkräva sina rättigheter utifrån barnkonventionen.

VARFÖR BEHÖVS DET TREDJE TILLÄGGSPROTOKOLLET?

FN:s barnrättskommitté är tydlig: för att rättigheter ska fungera måste det finnas sanktioner och möjligheter att utkräva sina rättigheter.

TP3 gör det möjligt för barnet och deras ombud att föra fram klagomål till FN:s barnrättskommitté mot enskilda stater som inte uppfyller barnkonventionen. Protokollet sätter också press på enskilda stater att uppfylla sina skyldigheter att utveckla effektiva nationella system för att hantera brott mot barnkonventionen.

TP3 BEHÖVS GENERELLT FÖR ATT;

- Det stärker implementeringen av barnkonventionen nationellt,
- Det kommer skapa rättspraxis och prejudicerande fall som skapar en större förståelse för hur en ska tolka barnkonventionen,
- Barnets status som rättssubjekt och bärare av rättigheter stärks och bekräftas (Barnet kan själv driva fall utan vårdnadshavares tillåtelse),
- Det är en grundläggande rättighet att få sin sak prövad och därmed avgörande att ge barnet tillgång till effektiva rättsmedel då en kränkning har skett,
- Den ger barnkonventionen "tänder" och bidrar till att konventionen får genomslag i verkligheten,
- Barnet ges en möjlighet till upprättelse, när det nationella rättssystemet misslyckas med att tillvarata deras rättigheter,
- Det är ett verktyg för tolkningen av barnkonventionen på nationell nivå och kan användas som hävstång för att stärka de nationella klagomekanismerna.

VARFÖR BEHÖVS DET TREDJE TILLÄGGS PROTOKOLLET I SVERIGE?

Det finns åtskilliga konkreta fall i Sverige där barnet inte kommer till tals eller deras situation inte tas på allvar och rättigheter kränks. Systemet idag är mycket bristfälligt då det saknas en enskild instans i Sverige dit barnet kan vända sig och utkräva sina rättigheter. De system som finns är inte heltäckande eller anpassade för barnet. Det råder en bristande samverkan mellan myndigheter och vid myndighetsbeslut beaktas ofta de vuxnas intressen och/eller ekonomin, istället för "barnets bästa".

Barnet får olika mycket stöd, inte utifrån individens situation, utan snarare beroende på juridisk status (uppehållstillstånd eller ej), i vilken kommun barnet bor i eller befinner sig i. Barnet kan inte lämna in klagomål kring rättighetskränkningar själva, utan måste ha sin vårdnadshavares godkännande.

På några platser i landet finns det fristående organisationer som kan stödja barnet i att driva egna ärenden, men de är mycket begränsade i antal och kan inte tillgodose varje barns behov.

Det är stor skillnad för ett barn på att **ha** rätt och **få** rätt. Mot bakgrund av dessa problem behövs det tredje tilläggsprotokollet.

VART KAN BARN I SVERIGE VÄNDA SIG NÄR DERAS RÄTTIGHETER HAR BLIVIT KRÄNKTA?

Barnombudsmannen kan inte ta emot och driva enskilda barns fall. Beroende på ärendets art finns olika tillsynsmyndigheter att vända sig till, exempelvis Justitieombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannen, Barn- och elevombudet och Inspektionen för vård och omsorg. Nämda myndigheter täcker dock inte in alla rättigheter i barnkonventionen.

Även domstolar har en viktig uppgift vad gäller rättighetskränkningar. Dessa görs dock inte tillräckligt anpassade för barnet och därmed finns små möjligheter till upprättelse. Barnet ges i praktiken

begränsade möjligheter att överklaga beslut som rör dem. Särskilt med tanke på att barnet nästan alltid måste ha vårdnadshavares godkännande för ett klagomål och det finns få tillfällen då barnet har rätt till andra ombud som kan begripliggöra processer och många gånger krångligt formulerade myndighetsbeslut. Barnrättsbyrån är en verksamhet dit enskilda barn och unga kan vända sig för råd, stöd och praktisk hjälp i alla frågor som rör barnets rättigheter. Deras verksamhet är dock inte rikstäckande och kan utifrån sina förutsättningar inte tillgodose alla barns behov av stöd.

Här följer några exempel på verkliga fall där barnets rättigheter kränks och där TP3 skulle kunna fylla en funktion.

• **BARN SOM HAR FRIHETSBERÖVATS;** systematiska och långtgående brister i efterlevandet av barnets mänskliga rättigheter har konstaterats.

FALL 1) *Ett barn som placeras i arrest eller häkte kan få hårda restriktioner för kontakter med omvärlden, något som i princip kan innebära isolering under 22 av dygnets 24 timmar, utan mänsklig kontakt. Restriktionerna kan också innebära att barnet inte får ha kontakt med sin familj under lång tid. Barnet kan inte på egen hand överklaga beslut om restriktioner, för detta krävs ett ombud. Även om beslutet om restriktioner överklagas, gäller dock beslutet omedelbart och han drabbas av restriktionerna under den tid det tar att få beslutet omprövat.*

• **BARN SOM KRÄNKTS I SKOLAN;** Ett barn som blir utsatt för mobbning i skolan kan vända sig till två olika instanser, till Barn- och elevombudet (BEO) eller till Diskrimineringsombudsmannen (DO). Vilken instans barnet kan vända sig till avgörs utifrån skälet till kränkningen.¹ Problemet är att de båda ombuden driver fall olika, BEO utreder alla ärenden medan DO driver enbart principiellt viktiga

¹ Om kränkningen grundar sig på elevens kön, könsidentitet eller köns uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder, anses man diskriminerad och/eller trakasserad och kan vända sig till DO. Beror kränkningen på något annat ses det som kränkande behandling och då kan man vända sig till BEO.

ärenden. De har även olika sanktionsmöjligheter, DO kan exempelvis inte ingå förlikning, vilket BEO kan, utan måste ta ärenden till domstol. När ett fall gäller såväl trakasserier som kränkningar, finns det också en risk att eleven faller mellan stolarna hos myndigheterna.

FALL 2) En flicka blir utsatt för sexuella trakasserier i skolan och anmäler det till BEO. Då trakasserier på grund av kön faller inom diskrimineringslagen skickas ärendet över till DO. Där anser man sig inte kunna inhämta tillräckliga bevis för att ta ärendet till domstol och erhålla en fällande dom. Eftersom DO inte kan sträva efter att uppnå förlikning läggs ärendet ner utan att barnet har möjlighet att få upprättelse.

• **ASYLSÖKANDE BARN;** Det finns stora brister i barnrättsperspektivet i asylprocessen. Det saknas ofta en helhetsbedömning och beslut som utgår från principen om barnets bästa. Det finns stora brister i samverkan mellan myndigheter i asylärenden där barn är inblandade och ofta följs inte barnkonventionen när beslut fattas.

FALL 3) En 11-årig asylsökande flicka med funktionsnedsättning omhändertagen med stöd av LVU. Hon har bott i Sverige i fyra år, varav tre år i familjehem. Flickan blir utvisad tillsammans med sin mamma och sina syskon trots LVU-beslutet eftersom den lagen ges företräde framför utlänningslagen som reglerar frågor om asyl. Flickan inväntar datum för operation och får smärtstillande var fjärde timme fram till operationen. Dessa omständigheter tar Migrationsverket ingen hänsyn till. De överväger att förbereda barnens hemresa trots moderns olämplighet och trots flickans fysiska tillstånd. Barnen har inget ombud som för deras talan och bevakar deras rättigheter.

FALL 4) En 17-årig pojke ansöker om asyl i Sverige. Han saknar id-handling och kan inte stryka sin identitet på annat sätt. Migrationsverket bedömer att han är över 18 år. I samband med Migrationsverkets uppskrivning av hans ålder upphör det särskilda stöd och bidrag. Personalen på HVB-boendet säger att han inte får bo kvar där och måste flytta omgående. Pojken ringer sin gode man som säger att han inte längre har något uppdrag eftersom bara underåriga får ha god man. Migrationsverkets beslut om uppskrivning av ålder kan överklagas. Dock gäller Migrationsverkets beslut

omgående vilket medför att de plötsliga ändringarna i barnets livssituation ändå sker. Från att ha haft en god man och varit på ett HVB-hem hamnar pojken helt plötsligt i en miljö med okända vuxna och utan god man.

• **BARN I KONTAKT MED SOCIALTJÄNSTEN;** Barn som kommer i kontakt med socialtjänsten har inte rätt till ett offentligt biträde när någon ansökan om vård inte övervägs. Det är svårt att som barn veta på vilket sätt man ska formulera sig, vad man ska fokusera på och vad som är relevant att ta upp i förhållande till vad barnet behöver.

FALL 5) En 16-årig flicka har utsatts för psykiskt och fysiskt våld av sin mamma under hela uppväxten. Hon undviker att vara hemma så mycket det går och spenderar mycket tid hos sin pojkvän. Hon tar kontakt med socialtjänsten med hjälp av sin pojkvän för att hon inte får några pengar av sin mamma. Hon beskriver att hon inte vill bo hemma hos sin mamma. Socialsekreteraren ställer få frågor om hennes hemsituation och bedömer därför att det inte föreligger omständigheter för att de ska inleda en barnavårdsutredning. Socialtjänstens beslut att inte starta en utredning kan inte överklagas. Sandra kan inte heller själv ansöka om att hon ska beredas vård med stöd av LVU.

• **BARN SOM ÄR PLACERADE I FAMILJEHEM;** en icke godtagbar situation för barn som är placerade på hem för vård eller boende där det har konstaterats olagliga inskränkningar i barnets frihet som innebär att grundläggande mänskliga rättigheter kränks.

FALL 6) 11-årig pojke som är placerad i familjehem. Föräldrarna missbrukar och pojken har ADD, Aspberger, samt är kraftigt traumatiserad och rädd att bli övergiven. Har även blivit drogad och lämnad mycket som liten. Pojken har också tvingats begå kriminella handlingar. Trots alla diagnoser anser socialmyndigheten att han kan gå i en kommunal skola. Mamman, i pojkens familjehem, anser inte att han klarar av det. Pojken själv uttrycker vad han vill och vad han behöver, men det tar inte socialtjänsten hänsyn till.

VAR STÅR SVERIGE IDAG?

Sverige var ett av de första länderna som ratificerade barnkonventionen 1990 och har även ratificerat det första och andra tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Sverige var dock tveksam till att TP3 skulle utarbetas. Ett av de största argumenten var en oro över den ökande arbetsbelastningen för barnrättskommittén. Sverige ändrade dock inställning med tiden (mycket tack vare påverkansarbete från civilsamhället) och ställde sig vid omröstningen i FN:s generalförsamling bakom protokollet.

Sverige har dock inte tagit ställning eller visat några indikationer på att underteckna eller att ratificera protokollet. Enligt regeringen är ärendet under beredning och det pågår ett arbete där konsekvenserna för den svenska lagstiftningen analyseras innan man kan överväga en ratificering av TP3. Hur lång tid detta kommer att ta är dock osäkert. Regeringen har meddelat att man först vill färdigställa processen att göra barnkonventionen till svensk lag innan frågan behandlas vidare. Beslutet att göra barnkonventionen till lag togs 13 juni 2018.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

- Att Sverige som första steg signerar protokollet för att visa omvärlden att detta är ett viktigt instrument för barnets rättigheter och att man avser att tillträda det.
- Att en utredning tillsätts som undersöker vilka åtgärder Sverige behöver vidta för att tillträda protokollet, följt av en process för ratificering.
- Att Barnombudsmannen bör ges mandat och lämpliga resurser för att kunna ta emot, utreda och hantera klagomål från barnet.
- Att lokala, oberoende barnrättighetsbyråer bör etableras dit barnet kan vända sig för att få information och individuellt stöd och praktisk hjälp i alla frågor som rör barnets rättigheter.

